

การนิเทศแบบร่วมมือ: การพัฒนาการสอนและการเรียนรู้โดยการสะท้อนคิดของ ชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ

Collaborative Coaching: Improvement of Teaching and Learning Through the Reflection of Professional Learning Community

บุญสม ทับสาย

กลุ่มวิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
boonsom.t@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอแนวคิดในการนิเทศแบบร่วมมือโดยใช้การสะท้อนคิดของชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ เพื่อพัฒนาการสอนและการเรียนรู้ของนักศึกษาครู และกล่าวถึงประสบการณ์ของผู้เขียนในการใช้กระบวนการนิเทศแบบร่วมมือโดยการสะท้อนคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติการสอนของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาจำนวน 7 คน ที่อาสาทดลองสอนวิชาภาษาอังกฤษ ในโรงเรียนประถมศึกษา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 การอธิบายเกี่ยวกับกระบวนการและกลวิธีการนิเทศในบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่าการนิเทศแบบร่วมมือโดยใช้การสะท้อนคิดของชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับการนิเทศการสอนในชั้นเรียนในศตวรรษที่ 21 และเป็นรูปแบบของการพัฒนาวิชาชีพที่ต่อเนื่องและผสมผสานอยู่ในการปฏิบัติงานของครู

คำสำคัญ: การนิเทศแบบร่วมมือ, การสอนและการเรียนรู้, การสะท้อนคิด, ชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ

Abstract

This article presents collaborative coaching approach through the reflection of professional learning community to enhance the quality of student teachers' teaching and learning. Additionally, the article describes the implementation of collaborative coaching with seven primary education student teachers that voluntarily teach English in primary schools in the second semester in academic year 2014 in order to ascertain how it can be an alternative strategy to the Twenty - First Century supervision of classroom instruction and a job-embedded ongoing professional development for teachers.

Keywords: collaborative coaching, teaching and learning, reflection, professional learning community

1. บทนำ

คุณภาพของผู้เรียนเป็นหัวใจของการจัดการการศึกษาทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวการจัดการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับผลการเรียนรู้ (Learning Outcome) ที่ใช้มาตรฐานเป็นตัวชี้วัดคุณภาพของผู้เรียน เมื่อใดก็ตามที่มีการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับคุณภาพของผู้เรียน ประเด็นสำคัญที่มักถูกกล่าวถึงเสมอคือ ประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนของครู ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายพยายามที่จะแสวงหาแนวทางและร่วมมือกันในการพัฒนาคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีการต่าง ๆ อาทิเช่น การจัดประชุม การสัมมนา การอบรมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาคุณงาน ซึ่งกลวิธีเหล่านี้ล้วนมีเป้าหมายที่คล้ายคลึงกันคือ ต้องการให้ครูได้เพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ตลอดจนทักษะต่าง ๆ และนำมาพัฒนาการจัด การเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ แต่ผลการทดสอบต่าง ๆ ยังคงแสดงให้เห็นว่าคุณภาพของผู้เรียนไม่เป็นไปตามความคาดหวัง

ของบุคคลในสังคม จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้เขียนมีความเห็นว่าควรมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาครู เนื่องจากการสอนให้มีประสิทธิภาพนั้นต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ ความรู้ที่เป็นศาสตร์ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) กล่าวคือเป็นความรู้ด้านวิชาการหรือหลักวิชา ซึ่งครูสามารถแสวงหา รวบรวม และตีความได้โดยวิธีการต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ส่วนความรู้ที่เป็นศิลป์โดยส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่มาจากการปฏิบัติ ประสบการณ์ เป็นสิ่งที่มาจากการใช้วิจารณญาณ ปฏิภาณไหวพริบ (Intelligence) เป็นภูมิปัญญา เทคนิคเฉพาะของแต่ละบุคคล และเป็นสิ่งที่มีบริบท (Context) รวมอยู่ด้วย การถ่ายทอดความรู้ประเภทนี้ต้องอาศัยการแบ่งปันความรู้ที่อยู่ในตัวผู้ปฏิบัติ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและนำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ที่แต่ละบุคคลสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้ต่อไป สำหรับการพัฒนาคุณภาพในการปฏิบัติการสอนของนักศึกษาครุ นั้น นอกจากการส่งเสริมให้นักศึกษาได้นำความรู้ด้านวิชาการมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานแล้ว ควรสนับสนุนให้นักศึกษาได้เรียนรู้ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคนด้วย โดยให้นักศึกษาครูได้ทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมวิชาชีพเพื่อร่วมกันสะท้อนคิดและไตร่ตรองเกี่ยวกับการปฏิบัติการสอน แล้วนำวิธีการต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้ไปใช้ในการปรับปรุงการสอนและพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง ในบทความนี้ ผู้เขียนจึงนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการนิเทศแบบร่วมมือ (Collaborative Coaching) โดยใช้การสะท้อนคิดของชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนได้เห็นประโยชน์ของการนิเทศแบบร่วมมือในการพัฒนาการสอนและการเรียนรู้ของนักศึกษาครูและครูประจำการ ซึ่งในปัจจุบัน มีนักวิชาการและนักวิจัยจำนวนมากได้ทำการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับการใช้การนิเทศแบบร่วมมือโดยการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนาคุณภาพการสอนของครูประจำการและนักศึกษาครู โดยใช้รูปแบบและกระบวนการที่หลากหลาย เช่น การนิเทศแบบเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Coaching) การนิเทศโดยใช้พี่เลี้ยงทางวิชาการ (Mentoring) การนิเทศโดยใช้แฟ้มสะสมผลงาน (Professional Portfolios) การนิเทศโดยใช้การวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) และผลการวิจัยมีความสอดคล้องกัน โดยสรุปได้ว่า การนิเทศแบบร่วมมือโดยอาศัยการสะท้อนคิดของเพื่อนร่วมวิชาชีพ เป็นการนิเทศที่ช่วยให้นักครูสามารถแก้ปัญหาและพัฒนาการสอนได้ด้วยตนเอง (Jewett, 2012; Burke, 2013; Graham, 2013; Uzum et al., 2014) ผู้เขียนเห็นด้วยกับแนวคิดของนักวิชาการหลายท่านที่นำเสนอไว้ว่า การนิเทศแบบร่วมมือเป็นรูปแบบการนิเทศที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาครูที่ยังไม่มีประสบการณ์ในการสอนหรือนักศึกษาครู ด้วยเหตุผลที่ว่า การนิเทศแบบร่วมมือเป็นการนิเทศที่สนับสนุนให้นักศึกษาครูได้นำความรู้เชิงทฤษฎีด้านการเรียนการสอนมาเชื่อมโยงกับการปฏิบัติ ส่งเสริมให้นักศึกษาวิเคราะห์และตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการสอนด้วยตนเอง (Self-Reflection) และรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาการปฏิบัติการสอน ซึ่งจะส่งผลให้นักศึกษาเป็นครูที่รอบคอบและตั้งใจ (Intentional Teacher) (Dunn & Villani, 2007)

2. แนวคิดการนิเทศแบบร่วมมือโดยใช้การสะท้อนคิดของชุมชนการเรียนรู้แห่งวิชาชีพ

2.1 กระบวนทัศน์ของการนิเทศแบบร่วมมือ

การร่วมมือ (Collaboration) เป็นทักษะที่ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด การให้และการรับข้อมูลป้อนกลับ รวมถึงการนำความรู้ไปประยุกต์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด การร่วมมือจึงเป็นทักษะการเรียนรู้ที่ช่วยให้การเรียนรู้และการปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ การสนับสนุนให้ครูได้ทำงานร่วมกับบุคคลอื่นจะทำให้ครูได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) การคิดไตร่ตรอง (Reflection) การยอมรับนับถือบุคคลอื่น การชื่นชมความสำเร็จของกลุ่ม และพัฒนาการรับรู้เกี่ยวกับความสามารถของตนเอง (Self-Efficacy) ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นที่จะช่วยให้ครูสามารถพัฒนาการสอนและการเรียนรู้ของตนเองและเพื่อนร่วมวิชาชีพได้ การนิเทศแบบร่วมมือจึงเป็นการนิเทศทางเลือกสำหรับการพัฒนาคุณภาพการปฏิบัติการสอนและการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 จากการศึกษาและเปรียบเทียบกระบวนทัศน์ของการนิเทศในศตวรรษที่ 20 และ 21 พบว่ามีลักษณะสำคัญหลายประการที่ต่างกัน กล่าวคือการนิเทศในศตวรรษที่ 20 เป็นการนิเทศที่เน้นการชี้แนะ (Directing) การประเมินผล (Evaluation) การควบคุม (Controlling) การฝึกอบรม (Giving training) การนำวิธีการต่าง ๆ มาใช้ (Implementing Procedures) และการถ่ายทอดข้อมูลและความรู้ (Relaying Information) ของผู้นิเทศ ส่วนการนิเทศในศตวรรษที่ 21 เป็นการนิเทศที่เน้นการร่วมมือกัน (Coordinating) การชี้แนะ (Coaching) การช่วยเหลือ (Supporting) การเรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ (Sharing learning) การสร้างวิธีการต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ (Reinventing Work) และการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ (Sharing Information) จะเห็นได้ว่าการนิเทศในศตวรรษที่ 21 ผู้นิเทศจำเป็นต้องใช้ความสัมพันธ์แบบร่วมมือ (Collaborative Relationships) การตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม (Participatory

Decision Making) การฟังและการปฏิบัติเพื่อสะท้อนคิด (Reflective Listening and Practice) (Sullivan & Glanz, 2000) ผู้เขียนเชื่อว่าการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนคติในการนิเทศจะช่วยให้การนิเทศตอบสนองความต้องการของผู้ปฏิบัติงานและพัฒนาวิชาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 กระบวนการนิเทศแบบร่วมมือโดยใช้การสะท้อนคิดของชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ

ความหมายของการนิเทศแบบร่วมมือโดยใช้การสะท้อนคิดของชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพในที่นี้ เป็นการนิยามจากการศึกษาความหมายของการสะท้อนคิด (Schon, 1987; Knowles, Cole & Presswood, 1994; Johns, 2000) และความหมายของชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ สรุปได้ว่า การนิเทศแบบร่วมมือโดยใช้การสะท้อนคิดของชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ เป็นการนิเทศที่ใช้กระบวนการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องของครูและนักการศึกษาในวงจรร่วมกันตั้งคำถามและการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยส่งเสริมให้ครูกิจการวิเคราะห์ด้วยหลักการและเหตุผล รวมทั้งการทบทวนและสะท้อนการทำงานของตน (Reflective Practice) เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เกิดความคิดและมุมมองใหม่ ๆ และหากวิธีในการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น ส่งผลให้ครูสามารถปรับปรุงการปฏิบัติงานของตนเองเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุผลการเรียนรู้ที่ดีขึ้น

Killion และ Todnem (1991) ได้นำเสนอกระบวนการสะท้อนคิดเป็นวงจรที่มี 3 ระยะ ประกอบด้วย 1) การสะท้อนคิดสำหรับการปฏิบัติ (Reflection for Action) เป็นการทบทวนเกี่ยวกับสิ่งที่ทำแล้วประสบความสำเร็จ และระบุแนวทางที่จะนำไปใช้เพื่อให้ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติงานต่อไปในอนาคต 2) การสะท้อนคิดในขณะที่ปฏิบัติ (Reflection in Action) เป็นกระบวนการที่บุคคลต้องควบคุมความตั้งใจและการปฏิบัติของตนเอง และ 3) การสะท้อนคิดหลังการปฏิบัติ (Reflection on Action) เป็นการย้อนกลับไปพิจารณาสิ่งที่ทำสำเร็จแล้ว และทบทวนเกี่ยวกับความคิด การกระทำ และผลงาน เป็นการประเมินตนเอง (Self-Evaluation) และมีปฏิกิริยาตอบสนองกับการปฏิบัติด้วยตนเอง (Self-Reaction) ซึ่ง Dunne และ Villani (2007) ได้นำกระบวนการสะท้อนคิดดังกล่าวมาใช้ในกระบวนการนิเทศแบบร่วมมือ ประกอบด้วย การสนทนาเพื่อสะท้อนคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติการสอนเป็น 3 ระยะ ดังนี้

2.2.1 การสนทนาเกี่ยวกับการวางแผนจัดการเรียนรู้ (Planning Conversation)

การสนทนาเกี่ยวกับการวางแผนจัดการเรียนรู้ เป็นขั้นตอนที่ผู้นิเทศสนทนากับครูได้ระบุเป้าหมายการเรียนรู้และอธิบายหรือสาธิตเกี่ยวกับสิ่งที่จะสอน โดยผู้นิเทศใช้คำถามนำเพื่อให้ครูได้ไตร่ตรองเกี่ยวกับการสอนของตนเองก่อนที่จะนำไปปฏิบัติการสอนในชั้นเรียน ผู้นิเทศจำเป็นต้องช่วยให้ครูเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้เกี่ยวกับเป้าหมายในการสอนของตนเอง นอกจากนี้ ผู้นิเทศต้องส่งเสริมให้ครูได้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างพฤติกรรมกรรมการสอน พฤติกรรมของผู้เรียนที่คาดหวัง จุดมุ่งหมายของบทเรียน และผลการเรียนรู้ที่ต้องการ การดำเนินการสนทนาเกี่ยวกับการวางแผนจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ ผู้นิเทศจึงจำเป็นต้องใช้คำถามเพื่อให้ครูได้ไตร่ตรองเกี่ยวกับการดำเนินการในเรื่องต่อไปนี้

1. การทำความเข้าใจเกี่ยวกับเป้าหมายการเรียนรู้และจุดประสงค์การเรียนรู้
2. การระบุเนื้อหาสาระและวิธีการที่จะสอน
3. การกำหนดกระบวนการ กิจกรรม และสื่อการเรียนการสอน
4. การกำหนดหลักฐานการเรียนรู้ วิธีการวัดและประเมินผล
5. การระบุประเภทของข้อมูลที่จะใช้สำหรับการสะท้อนคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติการสอน
6. การทดลองใช้แผนการจัดการเรียนรู้ก่อนการนำไปใช้สอนในชั้นเรียน

2.2.2 การสังเกตและการรวบรวมข้อมูลสำหรับการนิเทศ (Coaching Observation and Data Gathering)

การสังเกตและการรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในการนิเทศเป็นขั้นตอนที่ผู้นิเทศทำการสังเกตการสอนในชั้นเรียนของครูและรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ครูนำไปใช้ในการสะท้อนคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติการสอนของตนเอง ข้อมูลสำหรับการนิเทศจะต้องเป็นข้อมูลที่ใช้สำหรับการแลกเปลี่ยนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทักษะที่ต้องการ และเป็นข้อมูลเพื่อการปรับปรุงการปฏิบัติงาน และในที่นี้ขอยกตัวอย่างวิธีการรวบรวมข้อมูลสำหรับการนิเทศ 2 วิธีดังนี้

1. การบันทึกวาทะของครูและนักเรียนตามที่ต้องการ (Selective Verbatim) โดยครูและผู้นิเทศควรตกลงร่วมกันก่อนว่า ครูต้องการข้อมูลเกี่ยวกับคำพูดของครูและนักเรียนในเรื่องใดบ้าง และเทคนิคนี้จะมีประโยชน์อย่างยิ่งในกรณีที่ครูต้องการทบทวน ไตร่ตรองเกี่ยวกับการใช้คำถ้อยคำของตนเอง ระดับการคิดของผู้เรียน หรือสังเกตปริมาณการพูดของครูในชั้นเรียนว่ามีมากน้อยเพียงใด

2. การบันทึกเสียงหรือบันทึกวีดิทัศน์ (Audio or Video Recording) อาจเป็นการบันทึกสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมดในชั้นเรียน การบันทึกเหตุการณ์บางส่วน หรือบันทึกเฉพาะประเด็นที่ครูต้องการทราบหรือสนใจเกี่ยวกับการปฏิบัติการสอนของตน เช่น การปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน พฤติกรรมของผู้เรียน

2.2.3 การสนทนาเพื่อสะท้อนคิด (Reflecting Conversation)

การสนทนาในชั้นเรียนนี้เป็นทั้งการสะท้อนคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ปฏิบัติไปแล้วและเป็นการเริ่มการสนทนาเกี่ยวกับการวางแผนการจัดการเรียนรู้สำหรับครั้งต่อไป ผู้นิเทศควรสนับสนุนให้การสนทนามีบรรยากาศที่ผ่อนคลาย และจัดเตรียมข้อมูลที่ได้ออกมาจากการสังเกตเพื่อให้ครูนำมาใช้ในการวิเคราะห์และเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติการสอนของตนเอง ในการสนทนาเพื่อสะท้อนคิด ผู้นิเทศต้องใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้ครูได้ไตร่ตรองเกี่ยวกับการสอนของตน ให้ครูทบทวนและทำความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้น วิเคราะห์สาเหตุของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และพิจารณาว่าจะนำข้อมูลที่สังเกตได้ไปใช้อย่างไร และผู้นิเทศควรสนับสนุนให้ครูใช้กลวิธีต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ครูได้สะท้อนคิดเกี่ยวกับการสอนของตนเอง เช่น ให้ครูสรุปและสะท้อนสิ่งที่เกิดขึ้นขณะสอน บอกวิธีการประเมินผล เปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นกับสิ่งที่วางแผนไว้ ระบุผลกระทบของพฤติกรรมการสอนที่มีต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน บอกสิ่งที่จะนำไปใช้ในการวางแผนการจัดการเรียนรู้ในครั้งต่อไป

3. ประสพการณ์การใช้กระบวนการนิเทศแบบร่วมมือโดยใช้การสะท้อนคิดของชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ

ผู้เขียนได้นำกระบวนการนิเทศแบบร่วมมือโดยใช้การสะท้อนคิดของชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ ไปใช้ในการนิเทศนักศึกษาครู สาขาวิชาการประถมศึกษา จำนวน 7 คน ที่อาสาทดลองสอนวิชาภาษาอังกฤษในโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดราชบุรี จำนวน 2 โรงเรียน ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 นักศึกษาที่เข้าร่วมในกระบวนการนิเทศแบบร่วมมือครั้งนี้ได้ทำวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อศึกษาประสิทธิผลของนวัตกรรมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษที่ตนเองสนใจ โดยจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้และนำไปทดลองสอน และผู้เขียนใช้กระบวนการนิเทศแบบร่วมมือโดยการสะท้อนคิดของชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ เพื่อสนับสนุนให้นักศึกษาครูได้ฝึกวิเคราะห์ ตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการสอนของตนเอง และนำวิธีการต่าง ๆ ไปใช้ในการปรับปรุงการปฏิบัติการสอนด้วยตนเอง ชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ (PLC) ที่เข้าร่วมในกระบวนการนิเทศครั้งนี้ประกอบด้วย 1) ผู้เขียน ทำหน้าที่เป็นอาจารย์นิเทศ (Coach) 2) ครูประจำการในโรงเรียน ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงทางวิชาการ (Mentor) และ 3) นักศึกษาครู ทำหน้าที่สะท้อนคิดเกี่ยวกับการสอนของตนเองและเพื่อน การใช้กระบวนการนิเทศแบบร่วมมือโดยการสะท้อนคิดของชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพในครั้งนี้ เป็นการรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ ระหว่างอาจารย์ ครูประจำการในโรงเรียน และนักศึกษาครู โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความสามารถในการปฏิบัติการสอนและการเรียนรู้ของนักศึกษาครู การดำเนินการนิเทศครั้งนี้มุ่งเน้นให้สมาชิกในชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพได้ร่วมกันทบทวน ไตร่ตรองเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และการทดลองใช้นวัตกรรมการเรียนการสอน โดยการทำงานร่วมกันในวงจรของการร่วมกันตั้งคำถามและทำวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุผลการเรียนรู้ที่ดีขึ้น ผู้เขียนมีความเห็นว่าการนิเทศแบบร่วมมือโดยการสะท้อนคิดของชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ เป็นกระบวนการนิเทศที่ส่งเสริมให้นักศึกษาครูได้สร้างความรู้จากประสบการณ์ตรง เกิดการเรียนรู้และสามารถเชื่อมโยงความรู้เชิงทฤษฎี ทักษะการสอน และการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ สามารถนำประสบการณ์ตรงมาเชื่อมโยงกับทฤษฎีและความรู้ที่บุคคลอื่นได้ศึกษาและเผยแพร่ไว้ในลักษณะของความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) และได้แบ่งปันความรู้ที่มาจากการปฏิบัติและประสบการณ์ ซึ่งเป็นความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) กระบวนการนิเทศแบบร่วมมือที่ใช้ในครั้งนี้ เป็นกระบวนการนิเทศแบบร่วมมือตามแนวคิดของ Dunne และ Villani (2007) ซึ่งประกอบด้วย การสนทนาเพื่อสะท้อนคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติการสอน 3 ระยะ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้เขียนมีประเด็นที่นำมาอภิปรายในแต่ละขั้นตอน ดังนี้

3.1 การสนทนาก่อนการวางแผนการจัดการเรียนรู้

การนิเทศในขั้นตอนนี้เป็นการสนทนาระหว่างอาจารย์นิเทศและนักศึกษาครูเกี่ยวกับนวัตกรรมการเรียนการสอน และแผนการจัดการเรียนรู้ที่นักศึกษาครูจะนำไปทดลองสอนในโรงเรียนประถมศึกษา การสนทนาเริ่มจากการให้นักศึกษาครูนำเสนอแผนการจัดการเรียนรู้ของตนเอง โดยเน้นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการเรียนการสอน 3 ประการ คือ การกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล และการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ จากนั้นอาจารย์นิเทศใช้คำถามให้นักศึกษาครูช่วยกันตรวจสอบเพื่อความกระจ่าง (Probing for Specificity) ยกตัวอย่าง เช่น ในแผนการจัดการเรียนรู้ที่นักศึกษาครูต้องการให้ผู้เรียนทำอะไรได้บ้าง นักศึกษาจะทราบได้อย่างไรว่าผู้เรียนบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ นักศึกษาจะจัดกิจกรรมการเรียนรู้อะไรบ้างเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายนั้น นักศึกษามั่นใจมากน้อยเพียงใดว่ากิจกรรมการเรียนรู้ที่นักศึกษาครูกำหนดไว้จะทำให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายได้

การสนทนาระหว่างอาจารย์นิเทศและนักศึกษาครูในขั้นตอนนี้ ผู้เขียนมีข้อสังเกตว่า นักศึกษาครูเป็นฝ่ายตั้งคำถามมากกว่าอาจารย์นิเทศ โดยนักศึกษาครูมักถามเกี่ยวกับเป้าหมายการเรียนรู้ที่ตนเองกำหนดไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้ ผู้เขียนในฐานะอาจารย์นิเทศได้นำกลวิธีต่าง ๆ สำหรับการนิเทศแบบร่วมมือมาทดลองใช้ เช่น การทวนความ การให้ข้อเสนอแนะ การให้ความสนใจต่อการสนทนาโต้ตอบทั้งในขณะที่ตนเองพูดและขณะที่นักศึกษาพูด การแสดงทัศนคติในเชิงบวก การหยุดชั่วคราวเพื่อให้นักศึกษาครูได้มีเวลาที่จะคิด อภิปราย แสดงความรู้สึกและความคิดเห็นของตนเองในระหว่างสนทนา แล้วให้นักศึกษาครูเป็นผู้ตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับการวางแผนการเรียนรู้ นักศึกษาครูได้ใช้กลวิธีเหล่านี้ช่วยให้นักศึกษาได้ทำความเข้าใจและกำหนดเป้าหมายที่ตนเองต้องการได้ชัดเจนมากขึ้น นักศึกษาครูสามารถตัดสินใจและปรับเปลี่ยนกิจกรรมการเรียนรู้ตามที่ตนเองคิดว่าสามารถนำไปสู่เป้าหมายตามที่กำหนดได้ นอกจากนี้ ยังพบว่าในการนิเทศโดยเน้นความสัมพันธ์แบบร่วมมือ (Collaborative Relationship) ของชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ ทำให้นักศึกษาครูมีความกระตือรือร้นที่จะปรับปรุงการสอนของตนเองมากขึ้น กล่าวคือนักศึกษามีการสนทนาก่อนการวางแผนการเรียนรู้นับกับอาจารย์นิเทศและเพื่อนมากขึ้น ทั้งในห้องประชุมกลุ่มย่อยในเวลาที่นัดหมายและในสถานที่ต่าง ๆ เช่น ระเบียงหน้าชั้นเรียน ห้องรับประทานอาหารกลางวัน และยังมี การติดต่อสื่อสารเพื่อซักถามประเด็นที่ตนเองรู้สึกกังวลหรือสงสัยด้วยวิธีการอื่น ๆ เพิ่มเติมด้วย เช่น โทรศัพท์ ใช้จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อขอคำแนะนำ และสนทนากับอาจารย์นิเทศเกี่ยวกับการปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้ จากข้อสังเกตดังกล่าว ผู้เขียนมีความเห็นว่าการสนทนาในขั้นตอนนี้ช่วยให้นักศึกษาครูได้พัฒนาทั้งความสามารถด้านการสอนและการเรียนรู้ของตนเอง กล่าวคือนักศึกษาได้ฝึกเชื่อมโยงทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้กับประสบการณ์ในการปฏิบัติการสอนในชั้นเรียน ได้พัฒนาทักษะการคิดไตร่ตรองเกี่ยวกับแผนการจัดการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้น จนทำให้มีความเข้าใจและสามารถอธิบายเหตุผลเกี่ยวกับการเลือกใช้กลวิธีการสอนต่าง ๆ ได้ และสามารถตรวจสอบความเป็นไปได้ก่อนการนำไปปฏิบัติ คุณลักษณะเหล่านี้แสดงให้เห็นว่านักศึกษาครูมีความสามารถในการสอนในเชิงทฤษฎี (Theoretical) ดังนั้นการจัดให้นักศึกษาครูได้สนทนาก่อนการวางแผนการเรียนรู้อย่างเป็นวงจรไม่รู้จักจบสิ้นนี้ น่าจะช่วยให้ นักศึกษาครูได้ไตร่ตรองเกี่ยวกับการสอนของตนเองและพัฒนาความสามารถในการสอนของตนเองจนกลายเป็นครูที่รอบคอบและตั้งใจ (Intentional Teachers) กล่าวคือนักศึกษาครูทราบว่าตนเองกำลังสอนอะไร ทำไมจึงเลือกวิธีการเหล่านั้นในการสอนผู้เรียนกลุ่มนี้ และถ้าต้องสอนเรื่องนี้อีกในครั้งต่อไป จะสอนอย่างไร และมีเหตุผลอะไร (Dunn & Villani, 2007)

ตัวอย่างการสะท้อนคิดของอาจารย์นิเทศ และนักศึกษาครูในการสนทนาก่อนการวางแผนการจัดการเรียนรู้

วิวัฒน์ “ผมทราบความหมายของ Minimal Pairs แล้ว แต่ไม่ทราบว่าจะใช้อย่างไรกับเนื้อหาของชั้น ป. 1 ผมจะต้องเลือกคำศัพท์ในแต่ละบทเรียนที่อยู่ในหนังสือมาสอนหรือเลือกที่จะสอนสระอะไรบ้าง แล้วหาคำศัพท์ที่อยู่ในสระขูดนั้นมาสอน และในเวลา 1 ชั่วโมง ควรจะสอนกี่สระ ผมลองทำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 มาแล้วโดยให้นักเรียนฝึกออกเสียงสระ 4 สระ เนื้อหามากเกินไปหรือไม่”

พรประภา “ดิฉันใช้นิทานเรื่องเดียวในแผนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 3 แผนได้หรือไม่ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 -3 จะจัดให้ต่อเนื่องกันอย่างไรจึงจะทำให้เด็กเรียนสามารถจับใจความสำคัญของเรื่องนี้ได้”

เกศสุตา “เมื่อให้ฟังคำศัพท์ ดิฉันสังเกตว่านักเรียนส่วนใหญ่บอกความหมายของคำศัพท์ที่เคยเรียนมาแล้วได้ แต่เมื่อให้ดูคำศัพท์ แล้วให้นักเรียนเลือกคำศัพท์ตามที่ได้ฟัง นักเรียนไม่สามารถเลือกคำศัพท์ได้”

ชุดิภาภรณ์ “ครูที่เลี้ยงบอกว่านักเรียน ป. 5 ยังไม่ค่อยได้ฝึกการเขียนประโยค ดิฉันรู้สึกว่าการเรียนยังไม่ค่อยเข้าใจ และวันนี้ไม่สามารถสอนให้จบตามแผนที่กำหนดไว้ และเกรงว่าแผนต่อไปก็จะไม่จบอีก ดิฉันจะลองปรับเปลี่ยนฝึกหัดใหม่”

กอบกาภรณ์ “นักเรียนห้องนี้ ตอบไม่ค่อยได้ ถ้ามาสอนในครั้งต่อไป ดิฉันเกรงว่านักเรียนอาจจำที่เรียนไปแล้วไม่ได้”

อาจารย์นิเทศ “นักศึกษาจะอย่างไรเพื่อให้นักเรียนได้กลับไปทบทวน และก่อนเริ่มสอนในคราวหน้า ควรจัดกิจกรรมอะไร เพื่อช่วยให้นักเรียนได้ทบทวนก่อนเรียนเรื่องต่อไป”

3.2 การสังเกตและการรวบรวมข้อมูลสำหรับการนิเทศ

กระบวนการนิเทศในขั้นตอนนี้เป็นการสังเกตของอาจารย์นิเทศ พี่เลี้ยงทางวิชาการ และนักศึกษาครู เกี่ยวกับการปฏิบัติการสอนของนักศึกษาครู ทั้งโดยการสังเกตในชั้นเรียนและการชมวิดีโอที่บันทึกไว้ ในการนิเทศครั้งนี้ ผู้เขียนมอบหมายให้นักศึกษาที่มีความสนใจและต้องการสอนเพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษเดียวกันจับคู่กับเพื่อน เพื่อให้นักศึกษาได้แบ่งปันประสบการณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติการสอนซึ่งกันและกัน จากการสังเกต พบว่า การสังเกตการปฏิบัติการสอนของนักศึกษาครูและการสังเกตการสอนของเพื่อนในสัปดาห์ที่ 1 ทำให้นักศึกษาครูเข้าใจปัญหาและสามารถตัดสินใจเลือกวิธีการต่าง ๆ เพื่อใช้ปรับปรุงการเรียนการสอนของตนเองในสัปดาห์ที่ 2 ให้ดีขึ้น เช่น วิวัฒน์และพรเทพต้องการพัฒนาความสามารถในการอ่านออกเสียงของผู้เรียนระดับชั้น ป. 1 เหมือนกัน แต่นักศึกษาทั้งสองคนใช้วัตกรรมการสอนและเนื้อหาที่แตกต่างกัน วิวัฒน์ใช้ Minimal Pairs พรเทพใช้สื่อมัลติมีเดีย เมื่อนักศึกษาครูได้ชมวิดีโอที่บันทึกการปฏิบัติการสอนของตนเองและเพื่อนร่วมกับอาจารย์นิเทศและเพื่อนแล้ว นักศึกษาครูสามารถบอกสิ่งที่ควรปรับปรุงสำหรับการสอนของตนเองและของเพื่อนได้ และนำข้อมูลไปใช้ในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้และพัฒนาการสอนในครั้งต่อไปได้ ดังตัวอย่างคำพูดที่แสดงการสะท้อนคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติการสอนของนักศึกษาต่อไปนี้

พรเทพ “วันนี้ ผมสอนได้บรรลุตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่กำหนด แต่สิ่งที่ยุ่งยากมากคือ นักเรียนชั้น ป. 1 ชอบเดินไปเดินมาขณะที่เรียน แม้ว่าผมจะใช้สื่อที่ทำให้นักเรียนสนใจ แต่นักเรียนหลายคนก็ยังเดินไปมาขณะที่ผมสื่อไปด้วย”

อาจารย์นิเทศ “นักเรียนในวัยนี้จะชอบกิจกรรมที่ได้เคลื่อนไหวบ้าง ถ้าได้เล่นปนเรียนก็จะดี ลองสังเกตวิธีการเก็บเด็กของวิวัฒน์ในวิดีโอที่บันทึกนี้ น่าสนใจมาก ๆ ที่วิวัฒน์สามารถทำให้นักเรียน ป. 1 จดจ่ออยู่กับกิจกรรมการเรียนการสอนได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ วิวัฒน์ยังสามารถใช้การซักถามและพูดคุยเพื่อให้ผู้เรียนช่วยกันสรุปบทเรียนได้อีกด้วย”

ชุตติกาญจน์ “ห้องนี้เล็กมากสำหรับการทำกิจกรรม เพราะนักเรียนมีทั้งหมด 38 คน ไม่สามารถเคลื่อนไหวได้สะดวก โดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่หลังห้องเรียนไม่สนใจที่จะมาร่วมกิจกรรมหน้าชั้นเรียนเลย คราวหน้าดิฉันขอย้ายไปสอนที่หอประชุมน่าจะดีกว่า และจะลองปรับกิจกรรมใหม่ด้วย น่าจะทำให้นักเรียนกระตือรือร้นและสนใจเรียนมากขึ้น”

จากตัวอย่างคำพูดของนักศึกษาครูที่สะท้อนคิดเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนของตนเองและเพื่อน ผู้เขียนมีความเห็นว่าการสะท้อนคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติการสอนในบริบทจริง ช่วยให้นักศึกษาได้เรียนรู้และสามารถปรับปรุงการเรียนการสอนของตนเองได้ และการให้นักศึกษาครูได้ร่วมกันแบ่งปันความรู้ที่มาจากการปฏิบัติและประสบการณ์ ซึ่งเป็นความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) แล้วพัฒนาให้เป็นความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) จะช่วยให้สามารถถ่ายทอดสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้แก่เพื่อนร่วมวิชาชีพ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาวิชาชีพต่อไป

3.3 การสนทนาเพื่อการสะท้อนคิด

กระบวนการนิเทศในขั้นตอนนี้เป็นการสนทนาระหว่างอาจารย์นิเทศและนักศึกษาครู โดยการนำข้อมูลที่ได้จากสังเกต ในขณะที่นักศึกษาปฏิบัติการสอนและจากการชมวิดีโอ มาให้นักศึกษาใช้ในการสะท้อนคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติการสอนของตนเอง โดยอาจารย์นิเทศใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้นักศึกษาครูได้สรุปและสะท้อนสิ่งที่เกิดขึ้นขณะสอน บอกวิธีการประเมินผลเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นกับสิ่งที่วางแผนไว้ ระบุผลกระทบของพฤติกรรมการสอนที่มีต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน บอกสิ่งที่จะนำไปใช้ในการวางแผนการจัดการเรียนรู้ในครั้งต่อไป ผู้เขียนสังเกตได้ว่า นักศึกษาครูสามารถวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการสอนทั้งของตนเองและของเพื่อน และนักศึกษาครูมีความกระตือรือร้นที่จะศึกษา ค้นคว้า แสวงหากิจกรรมวิธีการ และสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ เพื่อนำมาพัฒนาการสอนในครั้งต่อไป โดยนักศึกษากล่าวว่า “การได้ชมวิดีโอและสนทนากับอาจารย์และเพื่อนเกี่ยวกับการสอนของตนเอง แล้วนำข้อมูลไปปรับปรุงการสอน ทำให้มีความมั่นใจในการสอนมากขึ้น”

4. บทสรุป

การนิเทศแบบร่วมมือโดยการสะท้อนคิดของชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพเป็นทางเลือกหนึ่งของการนิเทศการสอนในชั้นเรียน การสนทนาร่วมกับเพื่อนร่วมวิชาชีพเพื่อทบทวนและไตร่ตรองเกี่ยวกับการปฏิบัติการสอนช่วยให้ครูได้แลกเปลี่ยน

เรียนรู้ซึ่งกันและกัน และสามารถพัฒนาการสอนในบริบทของตนเองได้ แม้ว่าสมาชิกที่มารวมกลุ่มเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพอาจแตกต่างกันไปในแต่ละบริบท ผู้เขียนเชื่อมั่นว่ากระบวนการนิเทศแบบร่วมมือโดยใช้การสะท้อนคิดเป็นเครื่องมือที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพการสอนของครู และคุณภาพการเรียนรู้ทั้งของครูและนักเรียนได้

เอกสารอ้างอิง

- Burke, B.M. (2013). Experiential professional development: A model for meaningful and long - lasting change in classrooms. *Journal of Experiential Education*, 36(3), 247-263.
- Dunn, K. & Villani, S. (2007). **Mentoring new teachers through collaborative coaching: Linking teacher and student learning**. San Francisco.
- Graham, R. D. (2013). Collaborative feedback and reflection for professional growth: Preparing first-year pre-service teachers for participation in the community of practice. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 41(2), 159-172.
- Jewett, P. (2012). Adding collaborative peer coaching to our teaching identities. *Reading Teacher*, 66(2), 105-110.
- Johns, C. (2000). **Becoming a reflective practitioner**. London: Blackwell Science.
- Killion, J. & Todnem, G. (1991). A process for personal theory building. *Educational leadership*, 48(7), 14-16.
- Knowles, J. G., Cole, A. L. & Presswood, C. (1994). **Through preservice teachers' eyes: Exploring field experiences through narrative and inquiry**. New York: Merrill.
- Schön, D. A. (1987). **Educating the reflective practitioner: Toward a new design for teaching and learning in the professions**. San Francisco: Jossey-Bass.
- Sullivan, S. & Glanz, J. (2000). Alternative approaches to Supervision: Cases from the field. *The journal of curriculum and supervision*, 15(3), 212-235.
- Uzum, B., Petron, M., & Berg, H. (2014). Pre-service teachers' first foray into the ESL classroom: Reflective practice in a service learning project. *TESL-EJ*, 18(3), 1-15.